

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Sizleri, Müslüman Arnavutluk'un haftalık bülteni Muştu'nun onbeşinci sayısı ile selamlıyoruz.

Müslüman Arnavutluk sitesinin ve onun haftalık bülteni Muştu'nun yayıma başlamasından bu yana onbeş hafta geçti. Bu süreç içerisinde okurlarımızdan müspet ve menfi bazı eleştiriler aldık. Sitemizde ve Muştu'da yer alan haber, yazı, tercüme, video ve sair materyalin kalitesi ile ilgili olarak müspet görüşlerin yanında sitenin ve Muştu'nun İslami yaklaşımı, Müslümanlık vurgusunu Arnavutluk / Arnavutçuluk vurgusundan önde tuttuğu yönünde serzenişler / eleştiriler de ulaştı bizlere. Daha evvel de belirttiğimiz ve sitenin 'Hakkımızda' bölümünde de tafsili olarak açıkladığımız üzere Müslüman Arnavutluk, Arnavut halkının kimliğinin temelini İslam inancında görür ve tüm diğer Müslüman halkları kardeş kabul eder. Özelde Balkan Müslümanlarının ve genelde tüm dünyada yer alan Müslüman halk ve toplulukların dertleri Müslüman Arnavutluk'un derdi ve sevinçleri Müslüman Arnavutluk'un sevincidir. Bu izahattan da anlaşılacağı üzere Müslüman Arnavutluk Arnavutçuluk yapmadığı gibi diğer kavmiyetçi yaklaşımları da mahkum eder. Tüm farklılıkların bir arada yaşayabileceği, hakların ve yükümlülüklerin belirlenebileceği inancıyla Müslüman Arnavutluk, Balkan Müslümanlarına, gayrı Müslim Arnavutlara ve diğer gayrı Müslim halklara İslami temellere dayanan, Osmanlı sistemi benzeri bir proje üzerinde çalışılmasını teklif eder. Yine, Balkan Müslümanlarına yönelik din değiştirme projelerinin –bir örneğini '100 yıl sonra Katolik Kosova' sloganında görüyoruz- huzur getirmeyeceğini ifade eder. Doğrusunu her daim Allah bilir...

Bu hafta bültenimizde birkaç haftadır yayımlamaya devam ettiğimiz üç çalışmanın birden sonuna geliyoruz. Bu cümleden olmak üzere;

Olsi Jazexhi tarafından hazırlanan ve Tekirdağ'da düzenlenen Balkan Kongresi'nde sunulan 'Türklerden Arnavutlara' isimli çalışma; Üsküp Müslümanları hakkındaki tez çalışması ve Esra Özbeçetek tercüme edilen, Salih el-Münacid'in Yanlışın Düzeltiminde Nebevi Yöntemler isimli çalışma bu hafta son bulan çalışmalar arasında yer alıyor.

Bu hafta Jaup İmer Pashaj tarafından çeşitli not ve tezlerden derlenen 'Kosova'daki Osmanlı Eserleri' konulu bir çalışmayı yayımlamaya başlıyoruz.

Çameria bölümünde bu hafta Chameria Human Right Association'ın yayımladığı basın bildirisini Arnavutça olarak bulacaksınız.

Hepinize hayırlar dilerken gerek bülten çalışmamıza ve gerekse www.muslumanarnavutluk.com sitesine yönelik müspet – menfi görüşlerinizi mustu@muslumanarnavutluk.com elektronik posta adresine gönderebileceğinizi hatırlatmak istiyoruz.

Selam ile...

TÜRKLERDEN ARNAVUTLARA

Olsi Jazexhi

İngilizce'den tercüme eden: Ahmet Kaldırım

3. Bölüm

Ateşli bir milliyetçi olan Kostandin Kristoforidhi Nikolla Naço'ya 1888'de gönderdiği bir mektupta, insanların çoğunun "Arnavut" olmak istemediğini iddia etti. Sadece "Türk Muhammedanlar" arasında Türklerden farklı olmak için kendi dilini geliştirmek isteyen bir grup vardı. Bunlar Avrupa'nın bir gün Türkleri Asya'ya geri göndereceğinden korkuyorlar, bu nedenle Avrupalılara kendilerinin Rumlardan farklı insanlar olduklarını ispatlamak zorunda olduklarını düşünüyorlardı. Bununla birlikte, Müslüman Arnavutların yalnız yarısı bu yolu düşünmekteydi. Arnavut Hıristiyanlar arasında sadece onda biri 'Arnavut' olmak istiyordu. Ortodoks ruhbanlar ve burjuva Rumca konuştu ve bir gün Yunanistan'ın Arnavutluk'u alacağını ve kendilerinin Müslümanların mallarını ele geçireceğini ümit etti. Arnavutluk'un İslami nüfusu Bosna, Bulgaristan ve Teselya'nın kaderiyle karşılaştı.¹

¹ AQSH, f.29, D.1. *Leter e Kostandin Kristoforidhit Nikolla Naços, 1888s.* 24 – 25

Bir Katolik rahip olan Ndoc Nikaj "Müslümanlar ... zira Muhammedilerin inançlarıyla güçlü bağları vardır, kendilerini sultandan ayrılmış olarak düşünemezler. Bu onlar için inançlarını reddetmekle aynı şeydir ... Bu süre boyunca, 'Arnavut' adı çoğunlukla Hıristiyanları tanımlamak için kullanıldı." diye yazdı.² Fakat ulusal duygunun eksikliği Arnavut Katolik kabileler arasında bile çok güçlüydü. Eqrem Bej Vlora şöyle yazdı:

1900'den 1906'ya kadar Arnavutların çoğunluğu için dünya görüşü gerçekten acı vericiydi. Hiç kimse kendini bir ulusa ait hissetmiyordu. Her yerde insanlar iki kampa ayrılmışlardı. Bir taraftan insanlarımızın dörtte üçü kendilerine ne oldukları sorulduğunda 'Allah'a hamd olsun Türküm' diyordu... diğer dörtte biri Ortodoks Arnavutlar ve bazen Katolikler kendilerini sadece aşağılamayan fakat aynı zamanda ulus arasında yabancı bir element haline sokan bir etiketle kafir olarak etiketlenmişlerdi.³

1908 yılında Sofya'dan yazan Lap Martallozi rumuzlu Arnavut bir milliyetçi Sultan Abdulhamid II'nin rejimi için *medreseleri* kullanarak Türklerin sultanının *Gavuristanı* kurtarmak için Allah tarafından gönderilen evliyalar olduğunu öğrettiği suçlamasıyla sultanın polislerine saldırdı. Arnavutların gerçekte Halife Ömer zamanında Arnavutluk'a getirilen Arap *muhacirler* olduklarını öğrettiler.⁴ Bundan başka bu milliyetçiler Martallozinin yazdığı şekliyle kendi mahalli okullarına devam eden Ortodoks Arnavutlara Filip'ten Büyük İskendere, Firoz'dan Skanderbeg'e hatta bizzat İsa'nın kendisinin tamamen Rum olduğunu

² Dom Ndoc Nikaj, *Kujtime te nji jetes se kaluene*, Plejad, 2003, s. 74

³ Eqrem bej Vlora: "KUJTIME", "Shtëpia e botimit dhe e komunikimit", 2003, fq 151 - 152

⁴ Lap Martallozi, *Liria dhe zgjedhja*, Drita, nr. 96, 15 Ocak 1908, Sofia.

öğreten *millet* sisteminden rahatsız oldular!⁵

II. Abdülhamit

Osmanlı yerine etnisite olarak tanımlanacak Müslüman Arnavutların direnci Kristoforidhi'nin Lef Nosi'ye Durës'den 1909'de gönderdiği bir mektupta bahsedilmektedir. Onun yazışmasından Durrës şehrinde şunların olduğunu anlamaktayız:

*“Hatta Müslümanlar 'Arnavut' veya 'Arnavut' dili kelimesini bile duymak istemiyorlardı; Genç Türkizm onları fanatizme kaydırdı; bunlar tüm Arnavut kulüplerinin o günlerde özgürlüklerini elde etmek için Osmanlı'yı bölmek isteyen hovardalarla ve nankör insanlarla dolu olduğunu düşünüyorlardı. Arnavutlar iyi insan olsalardı dillerini niçin [Arap] alfabesiyle değil de Latin alfabesiyle yazmasınlar diyorlardı?”*⁶

Sejfi Vllamasi aynı şeyleri yazar. Ona göre, kuzey ve merkezi Arnavutluk Osmanlı taraftarı, Malësia'nın Katolikleri Montenegro'yu destekledileri ve güneyin Hıristiyanları Rum taraftarı olduğu için insanların Arnavut olma hususunda derin şüpheleri vardı. Merkezi Arnavutluk'un

Müslümanları sadece kendilerini Arnavut hissetmemekle kalmadılar fakat milliyetçilerin kafır, ahlaksız ve kalles olduklarına inandılar.⁷

Miredita'nın Katolik Arnavutları Türklere karşı savaşa hazırlanıyor. 1912

Arnavut milli kimliğinin çıkmazı sadece Müslüman nüfus tarafından sınırlandırılmak sorunu değildi. Nathalie Clayer milliyetçi projenin "Avusturya-Macaristan konsolosuna göre 1909 kışında, bu şehirdeki 'Arnavut partisinin' cemaatinde sadece 150 aile vardı, bunların arasında Kosturi, Bimbli dhe Gremeno ve 200'den biraz fazla Vlach ailelerinin olduğu" güneydeki Korça şehrinde önemli bir krizle karşılaştığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Arnavut partisine rakip olarak 'Rum Partisi' çok güçlüydü. Rum partisinin neredeyse Korça'da 2,000 Arnavut aile ve 400 Vlach aile Voskopoja'da... üyesi vardı.”⁸ Osmanlı halkını Türk ve Rumların olmadığına fakat Arnavutların olduğuna inanan Arnavut yapma işlemi köylülere Arnavutça yazmasını öğretmeye başlayan Ortodoks rahip Petro Nini Luarasi'nin hikayesinden anlaşılabilir. Kosturi'nin metropolitani onun faaliyetlerini öğrendiğinde, onu "mason ve protestan" olmakla suçladı” ve

⁷ Sejfi Vllamasi, *Ballafaqime politike ne Shqiperi*, Neraida, 2000. 99 – 117

⁸ NATHALIE CLAYER, *Aux origines du nationalisme albanais. La naissance d'une nation majoritairement musulmane en Europe*, Paris, Karthala/CERI, coll. « Recherches internationales », 2007

⁵ A.g.e.

⁶ AQSH, F. 32, D. 55, Kristoforidhi'nin Lef Nosi'ye mektubu, 23 Kallnuer 1909

onu kilise üyeliğinden tard etti.⁹ Daha sonra Luarasi öldürüldü.

Osmanlı Arnavutluk'undaki Türkleri ve Gavurları modern Arnavutlara dönüştürme mücadelesi tüm Arnavutluk'un komşuları tarafından işgal edildiği Birinci Balkan Savaşından sonra yoğunlaştı. İsmail Kemali iki Osmanlı vilayeti Gegëria ve Toskëria'nın Osmanlı Devletinden bağımsızlığını ilan ettiğinde pek çok Arnavut bunu ayrılma olarak anlayamadı. Milliyetçilerin ağının Osmanlılarıinkiyle değiştiğini gösteren telgraflar Arnavutların imparatorluktan ayrılma hususunda nasıl rahatsız olduklarını göstermektedir. Milliyetçilerin bağımsızlık ilanı hususundaki ana gerekçesi Türkiye'nin yenilmiş olması ve Sırp işgali korkusuydu.¹⁰ Refik Toptani gibi bir grup milliyetçi, böyle bir radikal kırılmanın faydalarını sorgulayarak bağımsızlık ilan etmek zorunda oldukları görüşüne ikna olmamıştı.¹¹ Toptani 1912 yılı 26 Kasımında bağımsızlık ilan ettiğinde gerekçeyi şöyle sundu:

*Ey kardeşlerim! Bu gün olayların bizi Türk kardeşlerimizden ayrılmaya ve yüz yıllardır üzerimizde dalgalanan bayrağı indirmeye ve yerine kendi hükümet ve Arnavut bayrağını koymaya zorladığını söylemek zorunda olmak çok derin bir ızdırıp ve acı vermektedir. Allah bizi bu gün olduğu gibi tekrar bir araya gelmeye ve anayurdumuzu düşman işgaline karşı savumaya muktedir kılsın! Bağımsız Arnavutluk çok yaşa! Kardeşlik çok yaşa! Milli bayrağımız çok yaşa!*¹²

Ana hatlarıyla Gheg e Tosk bölgeleri

Diğer taraftan Gjirokastër belediye başkanı, müftü ve milli savunma ligi başkanı delegelerini Vlora'da İsmail Kemal ile yapacakları toplantıda: “güçlü Osmanlı İmparatorluğunu ve ortak anayurdumuzu savun” diye ifade etmeleri için gönderdiler.¹³ Vlora'daki temsilcilerden Gjirokastër'in kasabaları Tepelena, Delvina ve Pogon'a Aralık 1912'de gönderilen telgraf Vlora'daki geçici hükümet ilanını zorunluluk olarak değerlendirdi. Bununla birlikte muhafazakar kasabalara “bizim İslam'ın Yüce Halifesiyle olan bağımız Hüküm gününe kadar devam edecek ve Yüce Osmanlı Sultanlığıyla olan kardeşliğimiz asla son bulmayacak ve Osmanlı sonsuza kadar bizim kardeşimiz olacak” diye teminata bulunuyorlardı.¹⁴ Aksine, Gjirokastër ve Pogon'daki yüksek ve küçük mahkemeler ayrılıkçıları mahkum etti ve cezalandırılmalarını talep etti.¹⁵ İsmail Kemali bağımsızlığı ilan ettiğinde Esad Pasha Toptani ve Osmanlı'nın İşkodra'daki garnizonuna bunun İslam ve Arnavutluk'un Avrupa'da yaşayabilmesi için tek yol olduğu gerçeğiyle bağımsızlığı ilan etmesini ve ulusal bayrağı asmaları için rica etti.¹⁶ Bununla birlikte, pek çok kişi Arnavut

⁹ Petro Nini Luarasi, *Mallkim i Shkronjavet Shqipe dhe çpërfoja e Shqipëtarit*, 1911, 15

¹⁰ Shiko telegramet cuar Elbasanit 15 Vjeshta e Trete 1912, f. 201, telegram 13 Vjeshta e Trete, fq 105, telegrami i dates 14 Vjeshta e Tretë 1912 cuar nga Peqini, në *'Dokumenta për Historinë Kombëtare nga Lef Nosi, 1924 - 1925*

¹¹ A.g.e. 71

¹² Dalliu, 88

¹³ Dokumenta për historinë kombëtare..., fq. 135 - 136

¹⁴ A.g.e. Telegram i datës 20 Vjeshta e Tretë 1912, f. 143 - 144

¹⁵ AQSH, F 486, D. 976, viti 1912, Kopje Vendimi e Keshillit Juridik

¹⁶ AQSH, F. 70, D. 15 Telegram from Ismail Qemal to Esat Pasha

olmanın Türk olmaktan farkının ne olduğunu anlayamadı.

Esat Pasha, foto nga Marubi

Her ne kadar 1912 sonrası Arnavutluk'ta koşullar sonsuza kadar değişse de, zamanın yazıları Arnavutların sadece sınırların yeniden çizilmesi değil fakat Arnavutça konuşanların Türk olmaktan Arnavut olmaya kendi tahayyüllerini değiştirmeye zorlandıkları bu değişim hakkında hiç bir fikirleri olmadığını göstermektedir. Ortodoks milliyetçi Kristo Floqi *Përlindja e Shqipërisë* gazetesindeki yazısında Vlora hükümetine “Arnavutluk oluşturuldu; şimdi Arnavutlar oluşturmalıyız” diye seslenerek insanların kendilerini çok fazla Arnavut olarak hissetmediklerini itiraf etmiştir.¹⁷

Modern tarihindeki ilk Arnavut hükümeti Osmanlı Devletinden Arnavut olmanın anlamı veya çoğunlukla Osmanlıca ve Rumca yazışırken kendi dillerinde yazı yazabilmeleri hususunda hiç bir fikri olmayan insanlar miras aldı. Osmanlıların Arnavutlara yasal dönüşümü,

¹⁷ Kristo Floqi, *Gjyqësia në Shqipërië, Përlindja e Shqipërisë*, nr.3, fq. 2

Prens Wied hükümetinin "28 Kasım öncesi Arnavutluk ülkesinde doğan veya yaşayan ve Osmanlı döneminde Osmanlı vatandaşlığına sahip herkes bundan böyle Arnavut'tur" kanununu ilan ettiği 1914 yılı Nisan'ında gerçekleşti.¹⁸

Bununla birlikte, Arnavutluk'un Büyük Güçler tarafından 1914 yılında tanınması ve Wied'in Prince William Friedrich Heinrich'in devlet başkanı olarak atanması merkezi Arnavutluk'ta büyük bir başkaldırıya neden oldu. Müslümanlar kendilerini bir kez daha Osmanlı ilan ettiler ve Büyük Güçler'den kendilerini Türkiye'yle birleştirmelerini talep ettiler.¹⁹ Güneydeki Himara Hıristiyanları Müslümanların hakim olduğu bir Arnavutluk'ta yaşamayı reddettiler ve Büyük Güçler'e Yunanistan'a katılma teklifi götürdüler.²⁰ Zira Arnavut olma düşüncesini onlar da anlayamamıştı. Yedi yıl sonra, Mirdita'nın Katolikleri *Tiranda Türkiye hükümeti istemiyoruz!* diyerek aynı deklarasyonu yaptılar.²¹ Bu örneklerin hepsi "Türkler" ve "Gavurlar" kimliğinin Arnavutluk'a dönüştürme işleminin ne kadar uzun ve zorlu olduğunu göstermektedir.

20.yüzyılın başında Müslüman Arnavutlar

¹⁸ FO 421 - 293 - Prill 1914, Arnavutluk için Organik Heykel.

¹⁹ Lef Nosi, *Dokumente Historike 1912 - 1918*, Tirane 2007, 321

²⁰ FO 421 - 292 - viti 1914, Epirus'un Otonomisinin İlanı, fq 116

²¹ AQSH, F. Vllazen Kshthem Mirdit e tan Dukagjini!

ÇAMERIA GÜNLERI YAKLAŞIYOR
27 Haziran Çameria Soykırım Günü

**CHAMERIA HUMAN RIGHT
ASSOCIATION**

www.chameriaassociation.org

DEKLARATE

**E SHOQATES PER TE DREJTAT E
NJERIUT "ÇAMERIA"**

Më 27 qershor 1944, plot 64 vjet më parë, bandat nazi-shoviniste të Napolon Zervës vranë, dhunuan dhe masakruan qindra shtetas të pafajshëm grekë, pjestarë të minoritetit çam të Epirit e Thesprotisë. Nën kërcënimin e bajonetave, dhjetra mijëra gra, pleq e fëmijë çamë u detyruan të lenë vartat stërgjyshore dhe të kërkojnë strehim të përkohshëm në Shqipëri e gjetkë. Vetëm tre muaj më parë, një fat të ngjashëm pësoi komuniteti hebraik i Janinës, i cili iu dorëzua nazistëve pikërisht me 25 mars 1944, ditën e Pavarësisë së Greqisë. Çamët e dëbuar dhe fëmijët e tyre nuk lejohen

Të kthehen në shtëpitë e tyre në Çamëri, duke mohuar kështu disa të drejta universale sikurse janë "dinjiteti dhe të drejtat e barabarta të secilit" e fryma e "vëllazërisë" njerëzore (Neni 1 i Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut), mosdiskriminimi i çfarëdolloj (Neni 2), e drejta e jetës, lirisë dhe sigurisë (Neni 3), si dhe e drejta për të mos iu nënshtruar "dëbimit arbitrar" (Neni 9).

Ndërsa çamët e besimit mysliman e fëmijët e tyre ende nuk lejohen të kthehen në Greqi, mijëra çamë të besimit ortodoks, që mbetën në Çamëri, i janë nënshtruar një diskriminimi të pashembullt racor dhe mungesës së plotë të të drejtave themelore të njeriut që i përkasin çdo pakice kombëtare.

Qeveria greke deri më sot refuzon të trajtojë dhe zgjidhë problemin çam me realizmin dhe humanizmin e duhur. Ajo ngul këmbë se ky problem ose nuk ekziston, ose duhet trajtuar si një çështje dypalështe midis Shqipërisë dhe Greqisë.

Si një vend demokratik dhe anëtar i BE-së dhe NATO-s, Greqia nuk ka pse të trembet nga njohja dhe mbrojtja e të drejtave të njeriut të pakicave etnike në përgjithësi dhe të pakicës çame në veçanti. Përkundrazi, prestigji dhe autoriteti i Greqisë do të ngrihen lart nëse ajo lejon kthimin në vatrë e tyre në Greqi të shtetasve grekë që i përkasin komunitetit çam.

Në këtë ditë të dhimbshme të Përkujtimit të Gjenocidit Çam, ne i bëjmë thirrje qeverisë së Z. Karamanlis që të heqë dorë pa humbur kohë nga qëndrimi intransigjent e mohues dhe të njohë e mbrojë të drejtat e njeriut të pakicës çame, përfshirë kthimin në vatrë e tyre stërgjyshore.

I bëjmë gjithashtu thirrje qeverive të SHBA, Britanisë së Madhe, Ruisë, si dhe Komisionit Evropian, OSBE-së, Këshillit të Evropës që në kuadrin e angazhimit të tyre ndaj kauzës së të drejtave të njeriut dhe të pakicave, të ushtrojnë ndikim pranë qeverisë greke me qëllim zgjidhjen e shpejtë e të plotë të çështjes së të drejtave të njeriut të minoritetit çam të Epirit dhe Thesprotisë.

Kryetari,
Ahmet Giaffo
27 qershor 2008

ÜSKÜB'DE YAŞAYAN MÜSLÜMAN TOPLULUKLARIN DEĞERLER DÜNYASI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Enez İdris

8. Bölüm

Üsküp'te Yaşayan Müslüman Toplulukların Öne Çıkan Değerleri

C) AHLAKÎ DEĞERLERİ

Ahlâk, kelime olarak; huy, mizaç, karakter yaratılış ve alışkanlık gibi anlamlara gelmektedir. Kavram olarak ise ahlâk, akıl ve irade sahibi bir insanın, hiç kimsenin zorlamasına gerek kalmadan, kendi özgür iradesiyle ve bilinçli olarak yaptığı davranış anlamına gelmektedir. İradeli ve bilinçli olduğu için de insan, davranışının sonucuna katlanmak ve sorumluluk üstlenmek zorundadır.¹

Ahlâk kavramı örf, adet, gelenek gibi terimlerle yakından ilişkili olan bir kavramdır. Bu sebepten dolayı çoğu zaman bir davranışın ahlâkın mı, örf, adet veya geleneğin konusu mu olduğuna karar vermek zorlaşmaktadır.² Aksekili, ahlâk ile âdetler arasındaki ayrımı şu şekilde ortaya koymaktadır; “Ahlak kuralları bütün insanları kapsar; milliyet, kavmiyet, mezhep ile değişmez, oysa adetler böyle

değildir. Bunun içindir ki, milletler ve kavimlerin birbirine uymayan, bir kavmin iyi kabul edip de diğerlerine göre kötü görülen davranışlar adetler kabilindedir.”³ Bir Osmanlı düşünürü olan Ali Seyyidi, ahlâkî davranışlar ile örf ve adetler arasındaki farkı şu şekilde dile getirmektedir; “Ahlâk ruhî hallerden, âdetler ise aynı fiillerin tekerrürü ile nefiste husule gelen maddî melemeden ibarettir”.⁴

Erol Güngör ise örf ve adetleri, toplumların yaşayabilmek için yaptıkları bir icattan ibaret görmektedir. Dolayısıyla örf ve adetler bir toplum veya kültür içinde değişiklik gösterdikleri gibi, bir toplumun örf ve adetleri, diğer toplumların örf ve adetlerine benzemez. Bu değerler mutlak değil, izafi değerlerdir. Buna karşın temel ahlakî değerler değişmez ve mutlak bir karaktere sahiptirler.⁵

Biz burada Üsküp'te yaşayan Müslüman toplulukların ahlâkî değerleri üzerine durmadan önce kısaca köklü bir geçmişe sahip olan Arnavut ve Türk toplulukların örf ve adetleri üzerine kısaca durmayı uygun görmekteyiz.

Örf ve adetleri bir milletin diğer milletlerden farklılığını meydana getiren manevî bir sınır olarak kabul etmemiz mümkündür. Bir milletin millî karakterini koruyan etkenlerin başında o milletin örf ve adetleri gelir. İslâm dininin de örf ve adetlere verdiği önemi, onları dinde kaynak olarak kabul etmesinden öğrenmekteyiz. Arapların İslâm'dan önce olan ve dinî akideye zarar vermeyen birtakım örf ve adetlerinin yaşatılmasına izin verilmesini de İslâm'ın örf ve geleneklere verdiği önemin göstergesi olarak kabul etmek mümkündür.

Türkler gibi Arnavutlar da İslâm'ın kabulünden sonra kendi geleneklerini

¹ Ahlâk kavramı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Kandemir, M. Yaşar, Örneklerle *İslam Ahlâkı*, Nesil Yay. İst., 1993, s. 25 vd.; Çağrıçı, Mustafa, *Anahatlarıyla İslam Ahlâkı*, Ensar Neşriyat, İst., 1985, s. 15 vd.; Altıntaş Hayrani, *İslâm Ahlâkı*, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s. 11 vd.

² Kılıç, Recep, “*Felsefe ve Ahlâk İlişkisi*”, (*Din Ve Ahlâk Felsefesi* içinde, ed. Recep Kılıç), Ankuzem Yay., Ankara, 2006, s.176 (Bundan sonra bu kaynak “Felsefe ve Ahlâk” şeklinde verilecektir).

³ Kılıç, “*Felsefe ve Ahlâk*”, s. 177.

⁴ Kılıç, “*Felsefe ve Ahlâk*”, s. 177

⁵ Güngör, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*, İst., 1995, ss. 95-97.

tamamen reddetmemiştir. Hatta günümüzde bile İslâm'la bağdaşmayacak geleneklerin bazı bölgelerde halâ devam ettirildiğini görmekteyiz. Buna örnek olarak düğünlerde kadın-erkek birlikte oynanan geleneksel oyunları gösterebiliriz. Bizim burada yapmaya çalıştığımız; Üsküp'te yaşayan Müslüman toplulukların örf ve adetlerini tek tek ele alıp bunlar hakkında bilgi sunmak değil, özellikle komünist sistemden günümüze kadar olan dönemde örf ve adetlerin Üsküp'teki Müslümanlar için oynadığı rol ve onların algılanışı hakkında, ki gözlemlerimizi belirtmektir.

Kadın ve erkeklerin bir arada yer aldığı oyunlar folklor gösterilerinde de mevcuttur.

Farklı bağlamlarda dile getirdiğimiz gibi komünist rejim, hüküm sürdüğü tüm Balkan topraklarında olduğu gibi, Üsküp'te yaşayan Müslümanlara karşı da tahammülsüzdü. Onların dinlerini ve kültürlerini yok etmeye karşı resmi otoriteyi ve her türlü baskıyı kullanmıştır. Bu dönemde komünist idare tarafından yapılan baskılar yeni durumlar oluşturmaktaydı. Üsküp'teki Müslümanlar millî örf ve adetlerinin yerine dinî motifler içeren örf ve adetleri daha ön planda tutarak bir bakıma rejime baş kaldırma çabasında olmuşlardır. Hatta bu gelenekler zamanla dinî bir görev olarak kabul edilme eğilimi göstermiştir. Din adına olan her şeyi yok etmeye çalışan rejime yönelik

bazı gelenekler sembolik anlamlar kazanmıştır. Toplumun yaşantısında önemli bir yer tutan eski ve köklü alışkanlıklar, gelenek, görenekler ve yüksek değerler gerçekte dinle hiçbir ilgileri bulunmasalar bile, zamanla dinî bir nitelik kazanabilirler. Gerçekte bu onların varlıklarını uzun süre koruyabilmeleri için de gerekli olmaktadır.⁶ Çoğu Osmanlı döneminden kalan uygulamalar (gençlerin beyaz takke, yaşlıların kırmızı fes, kızların "başlık" yaşlı kadınların tülbent takmaları) yaygınlaştırılmış ve her etnik grubun ortak kültürü olarak görülmüştür. Günümüzde dahi Üsküp'te gerek Arnavutlarda gerekse diğer etnik guruplarda millî örf ve adetler-kendi aralarında ki etkileşimden dolayı-diğer devletlerde yaşayan soydaşlarına nispeten farklılık arz eder.

Beyaz takkesiyle bir Arnavut çocuk

Üsküp'te yaşayan Müslüman topluluklar gibi geleneksel toplumlarda, genellikle dinî davranışlarla ahlâkî davranışların sıkı bir biçimde birbirine bağlı olduğu; ahlakî bir davranışta dinî inançlar, normlar ve değerlerin büyük bir rol oynadığı ve bunları birbirinden ayırdetmenin çok zor olduğu kabul edilmektedir.⁷ Normatif ve bütüncül özelliği dolayısıyla, toplumsal hayatın

⁶ Günay, "Erzurum ve Çevre", s. 198.

⁷ Günay, "Erzurum ve Çevre", s. 196.

hemen her safhasını düzenleyici kurallar ortaya koyan İslâm dini mensupları için bu durum daha da aşikardır. Nitekim böyle bir durumda, ahlâkî yaşayış alanı bir emir ve yasaklar manzumesi içinde takdim edilmekte; bazı şeyleri yapmak, bazılarında da sakınmak, kişiye düşen bir dinî görev olduğu kadar, ahlakî bir ödev olarak da görülmektedir.⁸

Doğruluk, dürüstlük, sözünde durmak, çalışmak, yalan söylememek, aldatmamak, haksızlık etmemek gibi değerler aynı zamanda dinin emir ve yasakları arasında yer almakta olup, bunlar ahlâkî boyutta da az çok evrenseldirler.⁹ Ahlakî kuralların hayatımızın her yönüyle bizi kuşatmasından ötürü ahlâkın birçok boyutundan söz etmek mümkündür. Biz burada Üsküp'te son dönemlerde hızlı bir değişim gösteren ve toplumun büyük çoğunluğunun rahatsızlık duyduğunu gözlemlediğimiz iş ahlâkı üzerinde durmayı gerekli görmekteyiz. Ekonomik değerlerin ön plana çıktığı dünyamızda ahlakî değerlerde bir erozyon yaşandığı ya da bu alanda birtakım değer kaymalarının mevcudiyeti belirgin bir şekilde göze çapraktadır. 1980'li yılların sonuna kadar madde alemine karşı fertlerin gösterdikleri mesafeli duruşun, sakin bir hayatın, kanâatkâr yaşayış tarzların ve böyle bir hayat algılayışının yerini zengin olma hissine, hareketli ve debdebeli bir hayata, her ne şekilde olursa olsun maddî refaha ulaşma kaygısına bırakmaya başladığını gözlemlemekteyiz. Biz bugün yaşanan sıkıntılara değinmeden önce komünist rejim döneminde Müslüman toplulukların ekonomik tutumlarıyla alakalı birtakım davranışlarından söz edeceğiz.

Sabri F. Ülgener'in, Osmanlı'dan miras alınarak bugün bile Türk milletinde mevcut olduğunu tespit ettiği birtakım ekonomik tutumların, ortak bir Osmanlı tarihi geçmişi olan Üsküp halkının komünist dönemde gösterdiği tutumlarıyla

da büyük ölçüde benzerlik arz ettiğini görmekteyiz. Söz konusu tutumları şöyle sıralayabiliriz.

a) Kadercilik, b) Piyasa üzerinde sıkı bir devlet yönetimi, c) Kanaâtkarlık, ç) Riskten ve kişisel girişimden çekinmek, d) Rekabetten kaçmak, e) Mükemmel ve âdil olduğu kabul edilen ilahî bir düzeni sürdürmek, f) Yakın çevre dışındakilere güvensizlik, g) Aile işlerinin dışındaki işletme türlerinin benimsenmemesi, h) Çalışmanın bir zorunluluk olarak görülmesi, ı) Çalışma süresini yoğun olmayan ve kısa bir tempoda tutmak, i) Günlük yaşayış, ileriye planlamayı gereksiz bulmak.¹⁰

Üsküp'te yaşayan Müslüman topluluklarda öne çıktığını düşündüğümüz söz konusu bu tutum ve davranışların ya da zihniyetin tamamen dinî kaygılardan şekillendiğini düşünmek de yanlıcı olabilir. Çalışkanlık, dürüstlük, haram korkusu gibi kaygılar önemle dikkat edildiği hususlar olmakla birlikte, kanaâtkar olmak veya günlük yaşayış, ileriye planlamayı gereksiz bulmak inancın gerektirdiği şeyler olmaktan çok sistemin oluşturduğu koşullarla ilişkilendirmek kanaatimizce daha uygun görünmektedir. Komünist dönemde, Üsküp merkezinde yaşayan Müslüman nüfusun genel olarak devlet fabrikalarında işçilikle ya da esnaflıkla geçimlerini sağlamışlardır. Sosyo-ekonomik hatta kültürel anlamda Üsküp çarşısının veya esnaflığın büyük bir önemi vardır. Aileler çocuklarını belli bir yaşta sonra küçük de olsa bir esnafın yanında tecrübe kazanarak ticarî bir meşguliyetle yetişmelerini arzu etmekteydiler. Bu yüzden çocuklar küçük yaşta çırak olarak işe gönderilirdi. Bu hem çocuğun iyi bir tecrübe kazanıp daha iyi bir yaşam sürdürebilmesi hem de “çarşı terbiyesi” almaları açısından önemli görülmekteydi. O dönemde çarşı esnaflığı dürüst olmak, namuslu olmak, saygılı

⁸ Günay, “Erzurum ve Çevre”, s. 198.

⁹ Taştan, a.g.e., s. 67.

¹⁰ Ülgener, Sabri F., *İktisadi Çözülmenin Ahlâk Ve Zihniyet Dünyası*, Der Yay., İst., 1981, s. 67.

olmak, sözünün eri olmak gibi yüksek değerlerin öğrenildiği, bunlara hassasiyet gösterildiği bir ortam olarak görülmektedir.

Üsküp çarşısı minarelerin gölgesindedir.

Fakat 1990'lı yıllardan sonra izlenen yanlış ve Müslümanlara karşı kasıt içeren özelleştirme politikaları sonucunda çok sayıda Müslüman işçinin işsiz kalması ve yaşadıkları birtakım sıkıntılar komünist sistemin yerleştirmiş olduğu hayat düzenlerini altüst etmiştir. Yanlış tarım politikaları sonucu ziraatçılığın yaşadığı sıkıntılar, köylerden şehirlere büyük göçlerin yaşanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu göçler, gerek kültürel gerekse ahlakî birçok çözülmenin de sebebi olmuştur. Yukarıda sözünü ettiğimiz 'esnaflık' değerleri büyük ölçüde tahribata uğradığı inancı yaygındır ve uygulamalar da bunu göstermektedir. Ticarete en çok dikkat edilen müşteri memnuniyeti, müşteriye aldatmama, sözünde durma gibi değerler maddî çıkar uğruna feda edilmeye başlanmıştır. Üsküp'te yaşayan Müslümanları bugün dikkatli bir gözle gözlemleyen biri günlük hayatlarında buna benzer ahlakî değer çözümlerini rahatlıkla gözlemlemesi mümkündür. Bunu yüzyıllarca hüküm süren ahlakî anlayışların toplum içerisinde oluşmuş geleneklerin artık anlamlarını yitirmeye başladığı bir dönem olarak ifade etmemiz mümkündür. İlişkilerin çıkar üzerine kurulmaya başlandığını, insanların birbirlerine karşı yabancılaştığı, kişilerin hedeflemiş oldukları şeylerin, neticede kendilerine hayatın anlamı bakımından hiç bir şey kazandırmadığını görünce

varoluşsal bunalımların arttığı bir süreç yaşanmaktadır.¹¹

Bu durumun daha çok dinin sosyal kurumlar üzerindeki etkisini yitirmeye başlamasından, daha doğrusu iyi bir dinî eğitimin verilememesinden insanların yanlış ve eksik dini bilgilerinden kaynaklandığını belirtmek mümkündür. İlim konusunu ele aldığımızda değineceğimiz sorunlardan da görüleceği gibi, bugün Üsküp Müslüman topluluklarındaki ahlakî gerilemede bilgi eksikliği ve cehaletin büyük rolü olduğunu da söylemek gerekir. Çünkü ilmin, insanın algılayışlarında ve zihin dünyalarının gelişiminde büyük etkisi olduğu bilinen bir gerçektir. Değerlerin algılanışı ve pratik olarak yaşanması üzerindeki etkisinden dolayıdır ki eğitim, yüzyıllardır her ülkenin öncelikli problemi olagelmıştır. Aynı eğitimi almış kişilerin hayata bakışları, kaygıları, duyarlılıkları, değer yargıları ve ahlak anlayışları da birbirine yakın olur. Zaten bir insanın ahlak anlayışı, bir bakıma onun düşünce dünyasının ve hayata bakış tarzının sosyal ilişkilerine ve davranışlarına yansımalarından ibarettir. Ahlak insanın düşünce dünyasında ve pratik hayatında apayrı bir alan oluşturmaz. Onunla iç içe ve onun uzantısıdır.¹²

2000'lerde Üsküp'te her şey gibi ilişki biçimleri de değişiyor

¹¹ Bilgin, Vejdi, *Sosyal Çözülme ve Din*, Etüt Yay., Samsun, 1997, s. 13.

¹² Uysal, Enver, "Çağımızda, Değer Kaymalarının Doğurduğu Sonuçlar ve Etik Kimliğin Korunması", Kadın Buluşması VII. Sempozyumunda Sunulmuş, Yayımlanmamış Bildiri, Bursa, 28-30 Nisan 2006, s. 2.

D) BİR DEĞER OLARAK İLİM

Batı dünyası olayları ilmî olarak izah edebildikleri pozitivism devrine ulaşmazdan önce, dinî ve felsefî izah devirlerini geçirdikleri bilinmektedir. Ünlü Fransız düşünür Auguste Comte, dinî izah devresinde olaylar arasında sebep-sonuç bağının tamamen Tanrı'nın iradesi ile izah edildiğini, daha sonraki felsefî devrede ise bu münasebetin aklî olarak izaha çalışıldığını öne sürmüştür. Ancak üçüncü devrede ilmî izahlar yapılabilmiş, yani olaylar arasındaki değişmez sebep-sonuç bağlarının varlığı, tetkik ve tecrübeler sonunda tabiat kanunları halinde tespit edilebilmiştir. Comte'un belirttiği bu dinî izah devrinden ilmî izah devrine geçiş, Batılı Hıristiyan kültüründe uzun bir süreyi kapsamıştır. Bu uzun süreyi Batılılar Hıristiyan karanlık çağı olarak kabul etmektedirler.¹³

Fakat İslâm dünyası için aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. Batı Hıristiyan dünyası karanlık çağını yaşarken, aynı dönem zarfında İslâm dünyasının ise medeniyet ve ilim devri içinde bulunduğu, batılılar tarafından da kabul edilen bir realitedir. Hatta Batının yeniden uyanış veya Rönesans devrine girebilmesinin Doğu-İslâm kültüründen alınan etkilerle olabildiği görüşü, aynı şekilde Batılı düşünürler tarafından da kabul görmektedir. İslâm dini ortaya çıktığı ilk andan itibaren dini düşünce ile ilmî düşüncenin birlikte ve iç içe bir hüviyette olduğu bilinmektedir.¹⁴

Her ilmî faaliyetin İslâm'da ibadet olarak kabul görmesi, İslâm'ın ilme verdiği değer göstergesi olarak kabul edilebilir. Buna bağlı olarak da İslâm'ın ilk getirdiği esaslardan biri de akıl yürütmedir. Hatta akıl, imanın elde edilmesi için şart olarak koşulmuştur. Bu sebepten dolayıdır ki İslâm dini, akıl sahiplerini muhatap almıştır. Akıllı olmayanın dini yoktur ve ne

Allah katında ne de devlete yönelik hiçbir sorumluluk ve mükellefiyeti yoktur. Allah'ın birliğine çağrı da, sadece akla dayanılır. Bu sebeple hangi konu olursa olsun, gerçek, kesin ve doğru bilgiye öncelik tanınmıştır. Özellikle dinî bilginin ve itikadî konulardaki bilginin gerçeğe uygun, sabit ve kesin bilgi olmasına daha çok önem verilmiştir.

İslâm'da bilimsel zihniyetin temelini, "bilginin bir değer olduğu", "bilginin sınırsız olduğu" ve "bilenle bilmeyenin bir olmayacağı" anlayışı oluşturur. Buna yönelik her çeşit ilmi faaliyet bir ibadettir.¹⁵ Her bir Müslüman'ın, bilgi üretme, öğrenme ve öğretme faaliyetlerinin içinde olması gereklidir. Bu sebepten dolayıdır ki, İslâm tarihi boyunca kurulmuş olan çok sayıda İslâm devletlerinin öncelikli meselelerinden biri de ilmî faaliyetleri sürdürmek olmuştur. Bu Osmanlı döneminde de böyle olmuştur. Farklı yüzyıllarda ilgilendiği bilim alanına önemli katkılar sağlamış birçok bilim adamı yetişmiş, medreseler hem örgün eğitimin yaygınlaşmasında hem de bu bilim adamlarının yetişmesine zemin hazırlayarak önemli bir rol üstlenmiştir.¹⁶ Osmanlı döneminde bu bilimsel etkinliğin Üsküp'te de planlı bir şekilde yürütüldüğünü kaynaklardan öğreniyoruz. Osmanlı eğitim hiyerarşisinde medreseler bugünkü lise düzeyine tekabül etmekteydi. Bu medreselere mektep öğreniminden sonra geçiliyordu. Fakat bazı medreselerde yüksek öğrenime tekabül edecek seviyede öğrenim verilmekteydi. Bu medreselerin eğitim programlarında dinî bilimlerin yanı

¹⁵ İslam'ın ilme verdiği önem ve oluşturmayı hedeflediği ilmi zihniyet ile bu zihniyette dinî,ilmî, estetik ve ahlâkî tecrübenin birlikte gerçekleştiğine dair bkz. Aydın, Mehmet, "Kur'an ve İlimî Zihniyet", (*İslam Üzerine Düşünceler içinde*), TDV Yay., Ankara, 1991, ss. 76-95.

¹⁶ Osmanlıların İlme verdiği önem ve Osmanlı döneminde yetişmiş bilim adamları hakkında geniş bilgi için bakınız. Adivar, Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İst. Trs; Frasher, Sami, *Personalitetet Shqiptare ne Kâmûs Al-a'lâm*, Logos-A Yay.,Üsküp, 2002.

¹³ Kurtkan, a.g.e., s. 21.

¹⁴ Kurtkan, a.g.e., s. 21.

sıra pozitif ve sosyal bilimlere dair dersler de okutuluyordu. 17

Osmanlı döneminde var olan Üsküp Güzel Sanatlar Akademisi bugün yok.

Osmanlı'nın Makedonya'dan ya da özel anlamda Üsküp'ten çekip bölgenin Sırp'ların yönetimine geçmesiyle eğitim-öğretim faaliyetleri siyasi çatışmaların etkisi altında kalmıştır. Eğitim aracıyla komünist ideolojilerin yayılmaya ve İslâm kültürünü yok edilmeye çalışıldığı bilinmektedir. 1912 yılından sonra bölgede yaşayan tüm etnik grupların çocuklarının okutulduğu medreseler aynı zamanda Sırp-Slav politikalarına karşı bir duruş sergileme rolü üstlenmiştir. Çünkü bu dönemde Sırp'lar Müslümanların yaşadığı daha büyük köy ve şehirlerde Sırpça ve Makedonca dillerinde öğrenim veren okullar açarak, "Tanrı'nın Sırpça Konuştuğu" ve Arnavutça'nın Tanrı'nın mesajlarını anlamada yetersiz kalan bir dil olduğu şeklinde propaganda yapıyorlardı.18

Sırp'ların bu gayretleri karşısında, tarihten devralınan eski medreselere ilaveten Müslüman âlimler tarafından yeni özel medreseler kurulmaya başlandı. Üsküp'te, hatta Balkanlarda kurulan en eski medreselerden birinin "İsa Bey Medresesi" olduğu bilinmektedir. Bu medrese 1440 yılında kurulmuş, belirli kesintilere uğramakla birlikte günümüzde de aynı

isimle faalini sürdürmektedir. Yugoslavya döneminde özel olarak kurulan ve Üsküp'te yaşayan Müslüman toplulukların hayatlarında etkili olmuş önemli şahsiyetleri yetiştirmiş olan medreselerden biri de "Meddah Medresesi"dir. Bu medrese, 1925 yılında dönemin önde gelen saygın âlim ya da bilindiği unvanı ile "Müderriiz" Ataullah Efendi Kurtişi tarafından kurulmuştur. Bu medreseden diploma veya eski adıyla "icazet" alan ve daha sonra bölgede ki Müslüman halka büyük hizmetleri olan talebelerin önde gelenlerini şöyle sıralamak mümkündür; Üsküp'lü Fettah Efendi, Üsküp'ün Gruşina köyünden olan Mehmet Efendi, Preşovalı Hafız Necati ve Hafız Abdürrahim, Gostivar'ın Vrapçiş'te köyünden Kemal Efendi Aruçi, Gilanlı Haki Efendi, Kumanova'lı Cemal Efendi vb.19

Üsküp'te yaşayan Müslümanların eğitim hakları gerek Sırp yönetimi, gerekse daha sonra kurulan Makedonya Cumhuriyeti'ndeki Makedonlar tarafından sürekli kısıtlanmış, kendi kültürleri ve dinleri unutturulmak istemişlerdir. Makedonya Müslümanlarının büyük çoğunluğunda gerek ekonomik sıkıntılar, gerekse yukarıda sözünü ettiğimiz baskılar yüzünden 1990'lara kadar okula gitme oranı çok düşüktür. Fakat bu, onlarda okuma isteği olmadığı anlamına gelmemektedir. Bunu, konuştuğumuz daha yaşlı jenerasyonların okuyamadıklarından dolayı duydukları rahatsızlıktan ve kendi çocuklarını okutmak için sarf ettikleri çabalardan anlamaktayız. Demokratik rejime geçildikten sonra Müslüman topluluklarda okuma isteği artmış, okur yazar düzeyinde büyük bir artış yaşanmıştır. Kısa bir döneme kadar fakülte mezunu sayısı az iken, 1991 yılından itibaren fakülte mezunlarını sayısı bugün binlerle ifade edilmektedir.

¹⁷ Zekaj, Ramiz, *Zhvillimi i Kultures Islame Te Shqiptaret Gjate Shekullit XX*, Instituti Shqiptar i Mendimit dhe Qytetimit İslamik Yay., Tirana, 2002, s. 76.

¹⁸ Zekaj, R., a.g.e., s. 87.

¹⁹ bk. Mustafa, Havzi, "Shkolat Fetare", *Hena e Re*, (Günlük Gazete), Üsküp, 1987., sayı 39, s. 17; Ademi, Mutalib, "Ataullah Efendi Kurtishi (1874-1946)", *Hena e Re*, (Günlük Gazete), Üsküp, 1994, sayı 70, s. 30.

Makedonya'nın bağımsızlığını kazanma süreci üzerinde durduğumuz bölümde ifade ettiğimiz gibi, bu süreçte bölgede yaşayan Müslümanların hakları Makedonlar tarafından göz ardı edilerek sancılı bir süreç yaşanmıştır. 2002 yılına kadar geçen dönemde başta Arnavutlar olmak üzere diğer azınlıkların tüm politik yollara başvurarak sahip olmaya çalıştıkları temel hakların elde edilmesi daha önce de ifade ettiğimiz iç savaşa yol açmıştı.²⁰ Bu savaş sonucunda taraflar arasında yapılan anlaşmada Müslümanların kazanımlarından biri de devlet tarafından desteklenen ve Arnavutça eğitim veren bir üniversitenin kurulmasıdır. Bu "Tetova Üniversitesi" dir. Gerçi bu üniversite 1995 yılından itibaren özel olarak faaliyet göstermekte ve mezunlar vermekteydi. Fakat Makedonlar tarafından yönetilen Milli Eğitim Bakanlığı bu üniversitenin diplomalarını resmi olarak geçerli kabul etmiyordu. Savaştan sonra bu kriz aşıldı ve daha önce de mezun olanların diplomaları resmiyet kazandı. Burada şunu da ifade etmek gerekir ki, genel olarak Makedonya Müslüman toplumunda komünizm döneminde çocukların resmi okullarda okutulmasını engelleyen "Hocalara" karşı, "Hocalar bizi geri bıraktı" şeklinde bir suçlama yaygınlaşmaya başlamıştır. Fakat o dönemdeki okullarda komünist ideolojilerin okutulduğunu, İslâm'ı ve Müslümanların kültürlerini yok etmeye yönelik çalışmaların yapıldığını düşünürsek, hocaların bu kaygısını bütünüyle reddetmenin doğru olmadığını söyleyebiliriz. Bunu "hocaların ilme karşı olması" şeklinde değil, Müslüman toplumun imanını ve kültürünü koruma çabası olarak

²⁰ Makedonya Türkleri'nin eğitimde ki sorunları için bkz. Hoca, Fadıl, "Makedonya Türk Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Hikmet Dergisi*, sayı 3, Gostivar, 2004, ss. 121-131; Aruçi, Muhammed, "İki Dünya Savaşı Arasında Makedonya'da İslami Eğitim Müesseseleri-I", Köprü Dergisi, Sayı 13, Üsküp, 2006.

değerlendirmek kanaatimizce daha doğru olacaktır. Çünkü o dönemde Sırp okullarında okumuş olan Müslüman çocuklarının büyük bölümünün burada gördükleri ideolojiyi benimseyerek kendi kültürlerine ve ailelerine düşman olarak yetiştikleri, dillendirilen bir gerçektir.

SONUÇ

Değerlerin bireysel ve toplumsal hayatta önemli bir belirleyici faktör hatta yaşama gayesi olduğunu söyleyebiliriz. Değer kavramı farklı biçimlerde tanımlanmakta ve farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Değerlerin çeşitlilik arz etmesi araştırmacıları değerler üzerine farklı tasnifler yapmaya zorlamıştır. Biz maddî ve manevî değerler olarak yapılan ayrımı göz önünde bulundurarak yürüttüğümüz çalışmamızda, maddî değerleri manevî değerlerin reel hayattaki yansımaları olarak kabul ettik. Bu bağlamda Müslümanların değer dünyalarını incelerken manevî değerleri üzerinde durduk.

Genel olarak Makedonya'da, özelde de Üsküp'te Müslüman nüfus hakkında herkesin ittifak ettiği kesin bir bilgi yoktur. Bu konu Makedonlar ile diğer etnik gruplar arasında ciddi sorunlara neden olmaktadır. Bizde oluşan kanaate göre, Üsküp'te yaşayan Müslüman nüfusun oranı % 40 ila % 45 arasındadır. Makedonya devleti burada yaşayan Müslüman toplulukları azınlık olarak tanımlamaktadır. 1991 yılından itibaren, 2001 yılında Makedonya devleti ile Arnavut halk arasında meydana gelen iç savaşa kadar geçen dönemde Müslümanların gerek hak ve özgürlükler bakımından gerekse devlet kademelerindeki temsili bakımından büyük adaletsizliklere uğradığı gözlemlenmektedir. 2001 krizinden sonra Birleşmiş Milletler nezdinde varılan mutabakat ve imzalanan anlaşmalarla genel olarak Müslüman topluluklarda memnuniyetle karşılanan birtakım iyileştirmelerin yaşandığını söylemek mümkündür. Fakat varılan anlaşmaların

uygulamaya geçirilmesinde Makedonların sergilediği tavır ayrı bir sıkıntı konusudur. Üsküp'te Müslümanlarla diğer dinlere mensup toplulukların arasındaki ilişkilerin, özellikle savaştan sonra pek iyi olduğu söylenemez. Fakat bir arada yaşama zorunluluğu en azından ortak çıkarlar üzerinde uzlaşmalarını kaçınılmaz kılmıştır. Gayrimüslimlerle Müslümanlar arasındaki ilişki, istisnalar olmakla birlikte genel olarak çıkara dayalıdır. Müslümanlar arasındaki ilişkilerde ise, politik olayları dışarıda tutarsak, yardımlaşma ve karşılıklı sevgi ve saygının rol oynadığı görülmektedir. Ortak geçmişleri ve gerek Eski Komünist Yugoslav gerekse 1991'den sonra Makedon yönetimi tarafından uğradıkları haksızlıklar bu toplulukları birbirine yakınlaştırmış, adeta tek vücut haline getirmiştir. Bu süreçte din Müslümanlar arası ilişkilerde en belirleyici faktör olmuştur.

Dinin Üsküp'te yaşayan Müslüman toplulukları tarafından ortak bir değer olarak kabul gördüğünü, tüm toplumsal yapı ve algılayışlarının bu çerçevede şekillendiğini söylememiz mümkündür. Komünizm döneminde maruz kalınan baskılara rağmen din ve dinî değerler korunmuş ve bunlara sahip çıkılmıştır. Üsküp'te 90'lı yıllara kadar dinî hayatın daha çok gelenekten tevarüs eden davranış kalıplarıyla devam ettirildiğini görmekteyiz. Fakat 90'lı yıllardan itibaren dine yönelik kısıtlamaların ortadan kalkmasıyla birlikte Müslüman nüfusta dinî bilincin daha da arttığı gözlemlenmektedir. Dinî bilinç ve dinî pratikler Üsküp Müslümanlarında diğer Balkan ülkelerinde yaşayan Müslümanlara kıyasla çok daha iyi bir durumdadır. Bunun en önemli etkenlerinden biri de Üsküp'teki din âlimlerinin sayısının her dönemde yüksek olması ve bunların dini öğretmedeki çaba ve mücadelesidir. Son dönemlerde Üsküp Müslümanlarında milliyetçiliğin yükselen bir değer olarak yerini almaya başladığı

gözlemlenmektedir. Gerçi millî duygular burada yaşayan Müslümanlarda her zaman mevcut olmuştur ve millî kimlikler korunmuştur. Buna rağmen günümüzde dahi millî kimliğin dinî kimliğin önüne geçemediğini görmekteyiz. Üsküp Müslümanlarının milliyetçiliği hiçbir dönemde ırkçı milliyetçilik olmamıştır. Günümüzde de artış gözlenen milliyetçilik bir hak talep etme milliyetçiliğidir.

Üsküp Müslümanların ahlakî değerleri genel manada dinî değerleriyle benzerlik ve iç içelik arz eder. Zaten dinî davranışlarla ahlâki davranışların birbirinden ayrılmasının zorluğu bilim adamları tarafından da dile getirilmektedir. Bu bağlamda üzerinde durduğumuz nokta da Üsküp'teki farklı etnisiteye sahip toplulukların gelenek ve göreneklerinin birbirlerinden etkileşimi ve diğer bölgelerde yaşayan soydaşlarından farklılaştığı gerçeğidir. Bu durum Arnavutlar, Türkler, Torbeşler için olduğu gibi diğer Müslüman toplulukları için de geçerlidir.

Üsküp Müslümanlarının ele aldığımız diğer önemli bir değeri ise ilim ve öğrenmedir. Gerek din eğitimi gerekse ana dillerinde eğitim hakkı bölgede yaşayan Müslümanların çektikleri en büyük sıkıntı ve haksızlıkları doğurmuştur. Hem devlet otoritesi kullanılarak hem de değindiğimiz farklı yöntemlerle eğitim hakkı engellenmiş olan bu toplulukların her dönemde bunun mücadelesini verdiğini görmekteyiz. Hatta 2001 krizinin simge haline gelen taleplerden biri de eğitim haklarının verilmesi talebidir.

Genel bir sonuç olarak Üsküp'te yaşayan Müslüman topluluklarının değerleri ve bu değerlere bakışlarının değişime uğramasıyla birlikte, geleneksel yapının büyük ölçüde korunduğu, buna bağlı olarak da Müslümanlar arası ilişkilerde ufak tefek sorunlar baş göstermeye başlamış olsa da halâ olumlu olduğunu söylemek mümkündür.

YANLIŞIN DÜZELTİMİNDE NEBEVİ YÖNTEMLER

M. Sâlih el-Münacid

Tercüme: Esra A. Özbeçetek

4. Bölüm

22- Bir kimseden, ona karşı haksızlık yapamı affetmesini istemek

Bu, işlenen hata kamu suçu olacak derecede değilse, şahsî olma boyutlarını geçmiyorsa sıkça yaşanan ve affedilen kişiyi minnet altında bırakarak çok defa hatanın daha derinden hissedilerek anlaşılmasını ve tekrarını önleyen bir davranıştır.

23- Yanlış davranan kimseye iyi özelliklerini hatırlatmak, böylece yaptığına pişman olup özür dilemesini sağlamak

Bu durum, Hz. Peygamber^(sav)'in Ebu Bekir^(ra) ve Ömer^(ra) arasındaki bir hadisede takındığı tutumda görülmektedir.

Buhârî, *Sahîh*'in Kitâbü't-Tefsîr bölümünde Ebu'd-Derdâ^(ra)'nın şöyle dediğini rivâyet etmektedir:

Ben Rasûlullah^(sav)'ın yanında oturuyordum. Derken, Ebu Bekir elbisesinin eteğini tutarak çıkageldi. Öyle ki, dizleri açılmış durumdaydı. Aleyhissalatu vesselam onu bu halde görünce; “Arkadaşınız biriyle çekişmiş olmalı!” buyurdu. Ebu Bekir selam verdi ve; “Ey Allah'ın Rasûlü! Benimle Ömer İbn el-Hattab arasında bir tatsızlık oldu. Ben onun üzerine çok gittim. Sonra da pişman oldum. Beni affetmesini talep ettim; kabul etmedi. Bunun üzerine sana geldim!” dedi.

Aleyhissalatu vesselam da; “Ey Ebu Bekir! Allah seni affetsin!” buyurdu ve bunu üç kere tekrarladı. Bu sıralarda Ömer de davranışından pişman olmuştu. Doğruca Ebu Bekir'in evine gitti ve; “Ebu Bekir evde mi?” diye sordu. “Hayır!” cevabını alınca, o da Aleyhissalatu vesselâm'ın yanına geldi. Gelince de selam verdi:

Aleyhissalatu vesselam'ın yüzü öfkeden al olmaya başlamıştı. Bu hal, Ebu Bekir'i korkuttu. Derhal diz çökerek: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bu meselede hatâ benim, ben ona zulmettim!” dedi. Aleyhissalatu vesselam; hepimize hitap ederek şöyle buyurdu: “Allah beni size peygamber olarak gönderdi. Size tebliğde bulunduğumda hepimiz bana; “Sen yalancısın” dediniz, Ebu Bekir ise; “Doğru söyledin,” dedi. Canıyla, malıyla bana yardımcı oldu. Siz arkadaşımı benim için hoş görürsünüz değil mi?” İki veya üç kere, Rasûlullah bu sözü tekrar etti.

Ebu'd-Derda der ki: “Bundan sonra, Rasûlullah'ın hatırı için Ebu Bekir'e eziyet verecek hiçbir şey yapılmadı.”⁴²

24- Fitnenin baş göstermemesi, insanları yatıştırmak ve öfkelerini bastırmak için, yanlış davranan kimseler arasında arabuluculuk yapmak

Allah Rasûlü, bir çok kere çevresindeki insanları kendisine, muhacirlere, hatta bütün mü'minlere karşı kıskırtan münafıkların reisi Abdullah İbn Übey İbn Selûl'a karşı yatıştırıcı davranmış, fitnenin ayaklanmasına ve yayılmasına izin vermemiştir. Bunlar incelendiğinde bir eğitimci için bu davranışlar gerçek birer örneklerdir.⁴³

25- Bir yanlış yapıldığında gereken kızgınlık göstermek

Allah Rasûlü^(sav) bir hata gördüğünde veya duyduğunda kızgınlığını belli ederdi ki bunların hata olduğu bilinsin ve bir daha tekrar edilmesin. Kader konusunun tartışıldığını gördüğünde gösterdiği tavır bunun en belirgin örneklerindendir.⁴⁴

Bu şekilde öfkenin belli edilmesi, kızgınlığın yüz ifadesine, ses tonuna dökülmesi haksızlığa karşı vicdanın uyanık olduğunu, tavır alınması gerektiğini vurgular ve bu başkalarının aynı tür

⁴² Buhârî, Tefsîr, A'raf 3; Fezâilü'l-Ashâb 5

⁴³ Bak: *Fethu'l-Bârî*, İbn Hacer 4/ 41, *Müsned*, Ahmed İbn Hanbel 5/ 338

⁴⁴ Bak: *Sünen-i İbn Mâce*, Hadis no: 85, 69, *Es-Sünne*, İbn Asâkir, Hadis no: 406, *Sahih-i Buhârî*, Feth 2436

hatalara düşmesini engellemek için gerekli metotlardandır.

26- Tekrar doğru yola döner düşüncesiyle, yanlış davranan bir kimseye tartışmaya girmekten kaçınmak

Buhârî'nin *Sahîh*'indeki kayda göre Ali İbn Ebu Talib^(ra) şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü^(sav) bir gece benim ve eşim Fâtıma'nın kaldığı evin önüne geldi ve bize; "Namaza kalkmıyor musunuz?" diye seslendi. "Ey Allah'ın Rasûlü! Canlarımız Allah'ın elindedir. Eğer o bizi uykudan hayata döndürmek isterse ki o buna kadirdir, bizi uyaracaktır" dedim. Rasûlullah bu sözüme hiçbir karşılık vermeyip ayrıldı. Fakat uzaklaşırken, elleriyle yanlarına vurarak şu âyeti okuyordu: "*İnsanoğlu cedelleşmeye ne kadar da düşkündür.*" (Kehf 18/54)⁴⁵

27- Yanlış yapan (günah işleyen) bir kimseyi azarlamak

Rasûlullah^(sav), kendi âilesini koruyabilmek için Kureyşe mektub yazan ve ele geçen bu mektubunda Rasûlullah^(sav)'ın üzerlerine gelmek ve Mekke'yi fethetmek için hazırlık yaptığını haber veren Hatîb'i azarlamıştı. Bu gerçekten büyük bir hata idi ve çok fazla kan dökülmesine sebep olabilirdi.

28- Yanlış yapan bir kimseyi kınamak

Bu da Rasûlullah^(sav)'ın hayatında bir çok örneği bulunabilecek bir metottur. İçki yasağı gelmeden önce sarhoş olarak başkasına ait develeri kesenlere karşı Rasûlullah^(sav)'ın tavrı bunun örneklerindedir.⁴⁶

29- Yanlış yapan kimseden uzak durmak; ondan yüz çevirmek

İmam Ahmed'in *Müsned*'inde şu hâdise rivayet edilmektedir:

Allah Rasûlü^(sav) bir sefer esnasında önden keşif ekibi gönderdi. Ekip karşılaştığı bir grup insanı takibe aldı. Bu sırada onlardan bir gruptan ayrıldı. Müslümanlardan biri de takip ederek bu kişiyi yakaladı. Adam her ne kadar "Ben bir Müslümanım" dediyse de sözü dikkate alınmadı ve takip eden kişi tarafından öldürüldü.

Bunu haber alan Rasûlullah çok öfkeleni. Allah Rasûlü konuşurken, öldüren kişi şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah biliyor ki o sadece kendisini korumak için böyle söyledi." Rasûlullah, ondan ve onunla birlikte olanlardan yüz çevirerek konuşmasına devam etti. Adam tekrar: "Ey Allah'ın Rasûlü, o sadece kendi canını korumak için öyle söyledi" dedi. Rasûlullah yine ondan ve çevresindekilerden yüz çevirerek konuşmasına devam etti. Adam pes etmedi ve üçüncü kez, "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah şahit ki o sadece kendi canını kurtarmak için öyle söyledi" dedi. Rasûlullah ona sırtını döndü. Yüz ifadesinden ne kadar üzgün olduğu anlaşılıyordu ve üç kez şöyle buyurdu: "Allah, bir mü'mini öldüreni hakîr görür."⁴⁷

Nesâî, Ebu Saîd el-Hudrî'den şöyle rivayet eder:

Allah Rasûlü^(sav)'ne, Necran'dan, parmağında altın yüzük takılı bir adam geldi. Rasûlullah ondan yüz çevirdi; "Bana elinde cehennem ateşinden bir korla mı geliyorsun?" buyurdu.⁴⁸

İmam Ahmed, Ebu Saîd el-Hudrî'den daha ayrıntılı bir rivayetle aktarır:

Allah Rasûlü^(sav)'ne Necran'dan, parmağında altın yüzük takılı bir adam geldi. Rasûlullah onunla hiç ilgilenmedi, ondan yüz çevirdi ve ona hiçbir şey de sormadı. Adam, karısına gitti ve olan biteni anlattı. Karısı; "Bunun bir sebebi olmalı. Rasûlullah'a tekrar git," dedi.

Böylece adam geri döndü. Yüzüğü ve daha önce giydiği kıyafeti çıkarmıştı. Girmek için izin istediğinde müsaade edildi. Adam Allah Rasûlü'nü selamladı, selamı alındı. Bunun üzerine; "Ey Allah'ın Rasûlü! Daha

⁴⁵ *Fethu'l-Bârî*, 7347

⁴⁶ Bak: *Fethu'l-Bârî*, 3091

⁴⁷ *Müsned*, V, 289

⁴⁸ *Müctebâ*, VIII, 170

önce geldiğimde niye benden uzak durdun! Benden yüz çevirdin?” dedi. Allah Rasülü şöyle buyurdu: “Sen bana elinden cehennem ateşinden bir kor ile gelmiştin.” Adam: “Ey Allah’ın Rasülü birden çok korla gelmişim,” dedi. Adam Bahreyn’den bazı kıyafetler de getirmişti. Rasûlullah şöyle buyurdu: “Bu getirdiklerinin Hârâra Taşları kadar bile değeri yok. Onlar bu dünyaya ait lükslerdir.” Adam şöyle dedi; “Ey Allah’ın Rasülü! Sahabîlerine durumu açıkla da bana karşı kızgın olmasınlar.” Allah Rasülü kalktı ve durumu açıklığa kavuşturdu. Meselenin o adamın altın yüzüğüyle ilgili olduğunu söyledi.⁴⁹ İmam Ahmed’in Amr İbn Şuayb kanalıyla babasından, o da kendi babasından aktardığı bir rivayete göre ise; Allah Rasülü^(sav) sahabeden birisinin altın yüzük taktığını gördü ve ondan yüz çevirdi. O sahabî de altın yüzüğü atarak demir benzeri bir madenden yapılmış yeni bir yüzük taktı. Rasûlullah şöyle buyurdu: “Bu şeridir. Cehennemlik insanların mücevheridir.” Bu söz üzerine o yüzüğü de attı ve gümüş bir yüzük taktı. Rasûlullah buna hiçbir şey söylemedi.⁵⁰

30- Yanlış yapan bir kimseyi boykot etmek

Tebük Gazvesine katılmayıp geride kalanlara karşı yapılan boykot bunun en belirgin özelliklerindedir ve tarihe geçecek kadar tesirli olmuştur.⁵¹

31- İsrarla yanlış yapmaya devam eden bir kimseye beddua etmek

Rasûlullah’ın, sağ eliyle yemek yemesini gerektiğini söyleyerek ikaz etmesine rağmen ısrarla sol eliyle yemek yemeye devam eden bir kişiye; “Yiyemeyesin!” diyerek bedduâ ettiği, o kişinin bundan sonra bir daha sağ elini asla ağzına

kaldıramadığı, Müslim’in naklettiği bir hadiste yer alır.⁵²

32- Bazen, bazı yanlışları görmezlikten gelmek ve sadece îmâ etmekten hoşlanmak

Bu tavır, genellikle yanlış yapan kimseye karşı saygıdan ileri gelir. Bu da yerine göre, özellikle nâdiren hata işleyenlere karşı ikaz edici ve onlara fırsat tanıyıcı bir metottur.

33- Bir mü’mine yanlışını düzeltmesi için yardım etmek

Rasûlullah’ın huzuruna gelerek Ramazan ayında kendisini tutamayıp hanımına yaklaşarak orucunu bozan ve; “Helak oldum” diye çırpınan adama Rasûlullah’ın yol gösterişi ve yardım edişi bu türdendir.⁵³

34- Yanlış davranan bir kimseyle, yanlış üzerinde konuşmak, istişare etmek

Aşırı bir şekilde kendini ibadete veren sahabîlerle konuşup onları bedenleri ve âileleri hakkında ikaz eden Allah Rasülü, onlarla yaptıkları konusunda fikir alış verişini yapmış ve davranışlarının yanlışlığını onlara bu metotla anlatmıştı.

Her gün oruç tutan Abdullah İbn Amr’ı ikazı da bu türdendi.⁵⁴

35- İnsanlarla, yanlışları hakkında açıkça konuşmak

Rasûlullah’ın, münakaşa ettiği ve görüşünde ısrarlı olan zenci asıllı arkadaşına; “Sus ey siyah kadının oğlu!” diyerek kırıncı bir söz söyleyen Ebu Zer’e; “Sen, kendisinde câhiliyenin iğrenç kokularından koku kalmış birisisin,” buyurarak ikaz edişi ve yaptığı hatanın büyüklüğüne dikkat çekişi buna örnektir. Onun bu ikazıyla sahabî gerçekten pişman olmuş ve arkadaşına kendisini affettirmeyi başarmış, hatayı da bir daha tekrar etmemiştir.⁵⁵

Burada Rasûlullah^(sav) hatayı açıkça ve biraz da acı bir üslupla dile getirmişti,

⁴⁹ *Müsned*, III, 14

⁵⁰ *Müsned*, 163. Ayrıca bkz. *Müsned*, nr. 6518 (Ahmed Şakir yayına hazırladığı)

⁵¹ Bu konuyla ilgili olarak *Sahih-i Buhârî*’de yer alan savaştan geri kalanlardan biri olan Ka’b İbn Mâlik’ten gelen hadisi ve onun bu hadiste ifadesini bulan kendi duygularını okuyunuz. Bak: *Fethü’l-Bârî*, 4418.

⁵² *Sahih-i Müslim*, Hadis nr. 2021

⁵³ *Müsned*, Ahmed İbn Hanbel, VI, 276

⁵⁴ Bak: *Fethü’l-Bârî*, 5052, 7159

⁵⁵ Bak: *Fethü’l-Bârî*, 6050, Müslim, Hadis no: 1661

çünkü Ebu Zerr bunu kaldıracabilecek güçte ve samimiyetteydi. Ayrıca içine düşülen hata gerçekten büyük bir hata idi. Kişi aşırı duygusal ve böyle bir uyarıyı kaldıracabilecek konumda değilse bu üsluptan kaçınmakta fayda vardır.

36- Bir kimseyi yanlış yaptığına iknâ etmek

Rasûlullah^(sav) İslâm'ı sevdiğini, Müslüman olmak istediğini ancak kendisini kadınlarla düşüp kalkmaktan alıkoyamadığını söyleyen bir genci, bu kadınların başka insanların annesi, kız kardeşi, halası, teyzesi, kızı veya hanımı olduğunu, nasıl kendi annesine, kız kardeşine, kızına, teyzesine, hanımına... böyle bir şeyin yapılmasına razı olmayacaksa başkalarının da razı olmayacağını sorulu cevaplı anlatıp ikna edişi, duâsı ve vaz geçirişi bu metodun örneklerindedir.⁵⁶

37- Bir kimsenin, samimiysiz tevbenin makbul olmadığını anlamasını sağlamak

Rasûlullah, hem samîmi tevbeye dikkat çeker, hem de hata işleyen kişiyi doğruya sevk ederken, diğer insanların da bundan ibret almasını, aynı hata ve benzerlerini başkalarının da işleyebileceğini vurgular, böylece tesirin daha genele yayılmasını sağlardı. Yaşananlara dikkat çeker, makbul olan tevbenin nasıl insanları değiştirdiğini, ona nasıl yeni bir yön verdiğini gözler önüne sererdi.

38- İnsanın fitrî özelliklerini dikkate almak

Doğal kıskançlıklar, dünyalığa karşı var olan fitrî meyiller... yanlışların tashihinde iyi değerlendirilmeli ve Rasûlullah'ın hanımların kıskançlığı, kişilerin mal tamahı... gibi durumlarda nasıl olgun ve dengeli davrandığına dikkat etmelidir.

SONUÇ

Rasûlullah'ın, insanların yanlışlarıyla ilgilenirken izlediği metotların, sünnetlerin incelenmesini müteakip şu hususlara değinmek gerekmektedir:

Yanlışları düzeltmek önemli ve zorunludur. Zira bu, "emri bil-maruf nehyi anil-münker" in (iyiliği emredip kötülükten

sakındırma'nın) bir parçasıdır. Unutulmamalıdır ki İslâmiyet dini bizlere sadece münker olanı yasaklamayı değil, aynı zamanda iyiliği emretmeyi de farz kılmıştır.

1- Eğitim ve öğretim sadece yanlışları düzeltmekten ibaret değildir. Aynı zamanda insanlara dinin esaslarını ve Şer'î Şerifin kurallarını çeşitli metotlarla göstermek ve öğretmek de gerekir. Dinî kavramları, insanların kalplerine ve zihinlerine yerleştirmek için örnekler vermek, nasihatler etmek, kıssalar anlatmak ve olaylar üzerinde tartışmak gibi yöntemler kullanılır.

Bu noktada bazı eğitimcilerin ve annelababaların yetersiz kaldıkları anlaşılıyor. Çünkü onlar, kişiye ilk etapta temel kaideleri öğretmek, onları yanlışla düşmeden önce caydırıcı, vuku bulabilecek yanlışın etkisini azaltıcı bilgiler vermek yerine, çabalarını vuku bulan yanlışların üzerine düşmekle sınırlandırılıyor.

2- Makalemizde anlatılan hadiseler ışığında, Rasûlullah'ın farklı yanlışlıklara farklı metotlarla yaklaştığını görüyoruz. Bunun sebebi ise, şartların ve kişiliklerin farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu inceliği anlayabilen ve takip eden herkes, karşılaştığı durumu, verilen bu örneklerle karşılaştırmalı ve kendi durumuna en çok benzeyenini bularak uygun olan yaklaşımı sergilemelidir.

Tüm övgülerin kendisine olduğu yüce Rabbimizden, bize doğru yolu göstermesini, bizi korumasını; iyilikleri ortaya çıkarıp yaygınlaştıran, kötülükleri yok eden, silenlerden eylemesini, diğer insanlara bizim vesilemizle yol göstermesini niyâz ediyoruz. Çünkü O her şeyi işiten, her zaman yakın olan, dualarımıza icabet edendir. Destekleyen, yardım edenlerin en hayırlısıdır. Sırât-ı müstakîme götürendir. Allah^(cc) ümmi olan Rasulü'ne ve onun ehline ve ashâbına rahmet eylesin.

Hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

⁵⁶ Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr* 7679, 7753

KOSOVA'DA VAR OLAN VE YOK OLAN OSMANLI ESERLERİ

Jaup İmer PASHAJ

1.Bölüm

Kosova'nın Genel Bilgileri

A- Kosova'nın Coğrafik Konumu

Kosova adı, İllirya kabilesinden gelen **Kas-Kos** dağ-orman **Va/Va-u** yüksek-düz anlamına gelen kelimelerin birleşmesinden oluşmuştur. 1913 yıllarından önce Kosova'nın yüzölçümü 29.900 km² idi. Bugün ise, 10.887 km² dir⁵⁷. Başkenti Priştine olan Kosova'nın nüfusu 2.300.000 milyondur. Nüfusun %90'ı Arnavut, %4'ü Sırp-Karadağlı ve %6'sı Türk ve Boşnaklardan oluşmaktadır. Kosova'da konuşulan Diller arasında Arnavutça, Türkçe, Boşnakça ve Sırpça yer almaktadır. Para birimi Euro'dur.

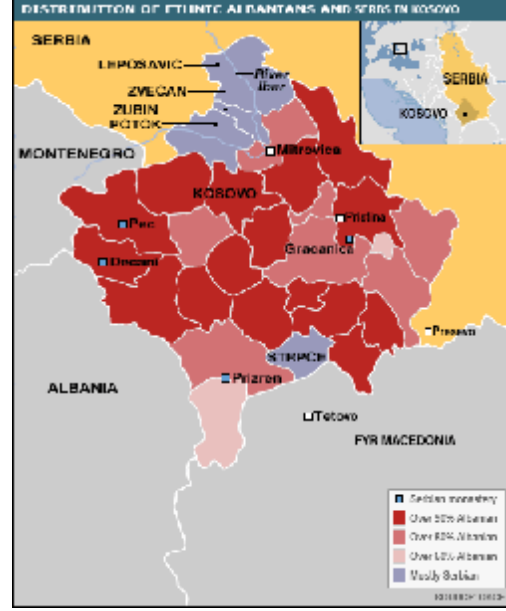

Kosova Cumhuriyeti bayrağındaki 6 yıldız
Kosova'daki halkları simgeler

Kosova, kuzeyden ve doğudan Sırbistan, kuzeybatıdan Karadağ tarafından kuşatılmış durumdadır. Güneyinde Makedonya, batısında ise Arnavutluk bulunmaktadır⁵⁸. Bazı önemli şehirleri Priştine, Prizren, Mitroviça, İpek, Gilan ve Yakova'dır.

⁵⁷Maloku, Sherif, *Gjeografia e Kosovës*, Etni i teksteve dhe mjeteve mësimore i Kosovës yay., Prishtinë, 1994, s. 6-10.

⁵⁸Maloku, a.g.e. s. 9.

B- Kosova'da Dinî Durumu

Kosova'nın nüfusu 2,3 milyondur. Nüfusun %90'ını Arnavutların oluşturmaktadır. %3'lük Katolik nüfus dışında ülkenin tamamı Müslüman'dır.⁵⁹ Müslümanların %87'ini Arnavutlar, geriye kalan kısmını ise Türk, Boşnak ve Rom (Çingene) oluşturmaktadır. Müslüman olmayanların çoğunluğu Sırp asıllıdır. Sırp buraya genellikle sonradan yerleştirilmişlerdir. Bu itibarla kırsal alanda Sırp asıllılara pek rastlanmaz. Sırp başkent başta olmak üzere büyük şehirlerde ikamet etmektedirler. Osmanlıların 1389'da I. Kosova Savaşını kazanmasından sonra bölgedeki varlığını kesinleştirmesi ve fetih hareketinin batıya doğru devamı neticesinde Arnavut unsurlarda İslâmlaşma dalgaları görülmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti burada resmi bir İslâmlaşma politikası gütmemişse de Arnavutlar, İslâm dinini seçmişlerdir.

XVII y.y.'a gelindiğinde Arnavutların çoğu İslâm dinini kabul etmiş durumdaydı. Kosova'da hemen hemen tüm şehirlerde inşa edilmeye başlayan cami, tekke, han, türbe, medrese, mektep, kütüphane, zaviye,

⁵⁹ Yılmaz, a.g.e. s. 14.

kale, kule, şadırvan, çeşme ve kervansaraylar şehrin dokusunu da değiştirmişti. Bu şekilde Kosova'da inşa edilen vakıf eserlerinin sayısı 359'dur.⁶⁰ Maalesef 1998-99 Savaşı sonrasında bunların çok az bir kısmı ayakta kalabilmiştir.

C- Kosova'da Osmanlı Eserleri

Osmanlı İmparatorluğun döneminde Kosova'da inşa edilen eserler beş bölüm altında ayrılmaktadır:

hamam, kütüphane, çarşı, çeşme, şadırvan, sebil, han, kervansaray, saat kulesi, köprü, kale vb eserler gibi yapılardan bir kısmı hala ayaktadır. Bunlardan başka Hıristiyanlara ait kiliseler de vardır. Bugün Kosova'da Osmanlı İmparatorluğu döneminden önce yapılan çok sayıda tarihi kilisenin olması Osmanlı Devleti'nin diğer din mensuplarına olan hoşgörüsünü de açıkça göstermektedir. Günümüzde Kosova'da 62'si Katoliklere, 187'si Ortodokslara ait olmak üzere toplam 249 adet kilise mevcuttur.⁶¹

No:	Eserin Türü	Eserin Adı	Sayı	Toplam
1	Dinî Eserleri	Cami	215	248
2		Mescit	-	
3		Namazgâh	-	
4		Tekke	24	
5		Türbe	9	
6		Medrese	15	
7		Mektep	26	
8	Ticarî	Han	42	42
9	Askerî	Kale	2	3
10		Kule-ocak	1	
11	Sosyal/Sivil	Hamam	9	27
12		Köprü	11	
13		İmaret	2	
14		Çeşme	1	
15		Saat Kulesi	4	

- a) Dinî Eserler
- b) Sosyal/Sivil Eserler
- c) Askerî Eserler
- d) Eğitim Eserler
- e) Ticarî Eserler

Osmanlı döneminde yapılan cami, mescit, namazgâh, medrese, tekke, türbe, mezar,

Osmanlı İmparatorluğu Kosova'da inşa edilen eserler hakkında farklı görüşler vardır. Murat Yılmaz'ın "Kosova Bağımsızlık Yolunda" isimli kitabında Osmanlı İmparatorluğun mimarî

⁶⁰ İbrahimgil, Mehmet, *Eski Yugoslavya I*, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar İçinde, İSAM yay. İstanbul, 1998, s. 157

⁶¹ İbrahimgil, Mehmet, "Kosova'daki Türk Eserleri Hakkında Genel bir Değerlendirme", *MEDENİYET Araştırma Bilim Dergisi*; AGON GRAFİ yay., Sayı 2, yıl 1, Prizren, 2002, s. 31.

eserlerinin şu şekilde sıralanmıştır: “215 Cami ve mescit, 15 medrese, 26 mektep, 24 tekke, 42 han, 9 hamam, 11 köprü, 2 imaret, 1 kale, 1 çeşme ve 4 saat kulesi.”⁶² Türk Tarihi Kurumu’ndan bir ekibin 2001 yılında yaptığı bir araştırmada 93 Cami, 12 tekke, 13 türbe, 6 köprü, 3 Kale, 2 Kule 1 kışla, 1 telgrafhane, 2 debbağ hane, 3 han, 5 hamam, 3 saat kulesi, 11 çeşme, 13 medrese ve mektep, 3 kütüphane, 2 kışla, 2 saray ve 18 konak olmak üzere toplam 190 eserin olduğu belirtilmiştir. Kosovalı araştırmacılardan Raif VİRMİÇA ise, 92 Cami, 14 medrese, 43 mektep, 12 köprü, 10 hamam, 51 türbe, 9 saat kulesi, 5 rüştiye, 24 çeşme, 25 tekke, 3 kale ve 2 kütüphane olmak üzere toplam 290 eser olduğunu ifade etmektedir.⁶³

Ayverdi’nin araştırmaları esas alınarak hazırlanan bir çalışmada Kosova’daki Osmanlı dönemi eserleri aşağıdaki gibi tablolştırılmıştır.⁶⁴

1993 yılında “*Kosova İslâm Birliği*” tarafından yayınlanan bir yazıda bugün Kosova’da 620 dini eserin var olduğu bildirmiştir.⁶⁵ Aynı zamanda “*Dituria İslâme*” adlı derginin 1993 verilerine göre 528 cami’den 498’i kullanımdadır.⁶⁶ Bunlardan önemli bir kısmı Osmanlılardan kalan eserlerdir ki bazıları savaşta Sırlar tarafından tahrip edilmiştir.

Kosova’daki tarihi eserler arasında en önemlileri cami ve medreselerdir. Fakat savaş döneminde Sırların temel hedeflerinden birisi camiler olunca 1,5 senede yakılan, yıkılan ve tamamen tahrip edilen camilerin sayısı 218’i bulmuştur. Ayrıca bu camilerin imamlarından 32’si de şehit edilmiştir.⁶⁷

⁶² İbrahimgil, a.g.e. s. 164.

⁶³ İbrahimgili a.g.m. s. 32.

⁶⁴ İbrahimgil, a.g.m. s. 31.

⁶⁵ Vırmiça, Raif, “**Kosova’da Türk İzleri**”, *MEDENİYET Araştırma Bilim Dergisi*, AGON GRAFI yay. Sayı 1, yıl 1, Prizren, 2002, s. 8

⁶⁶ Yılmaz, a.g.e. s. 25

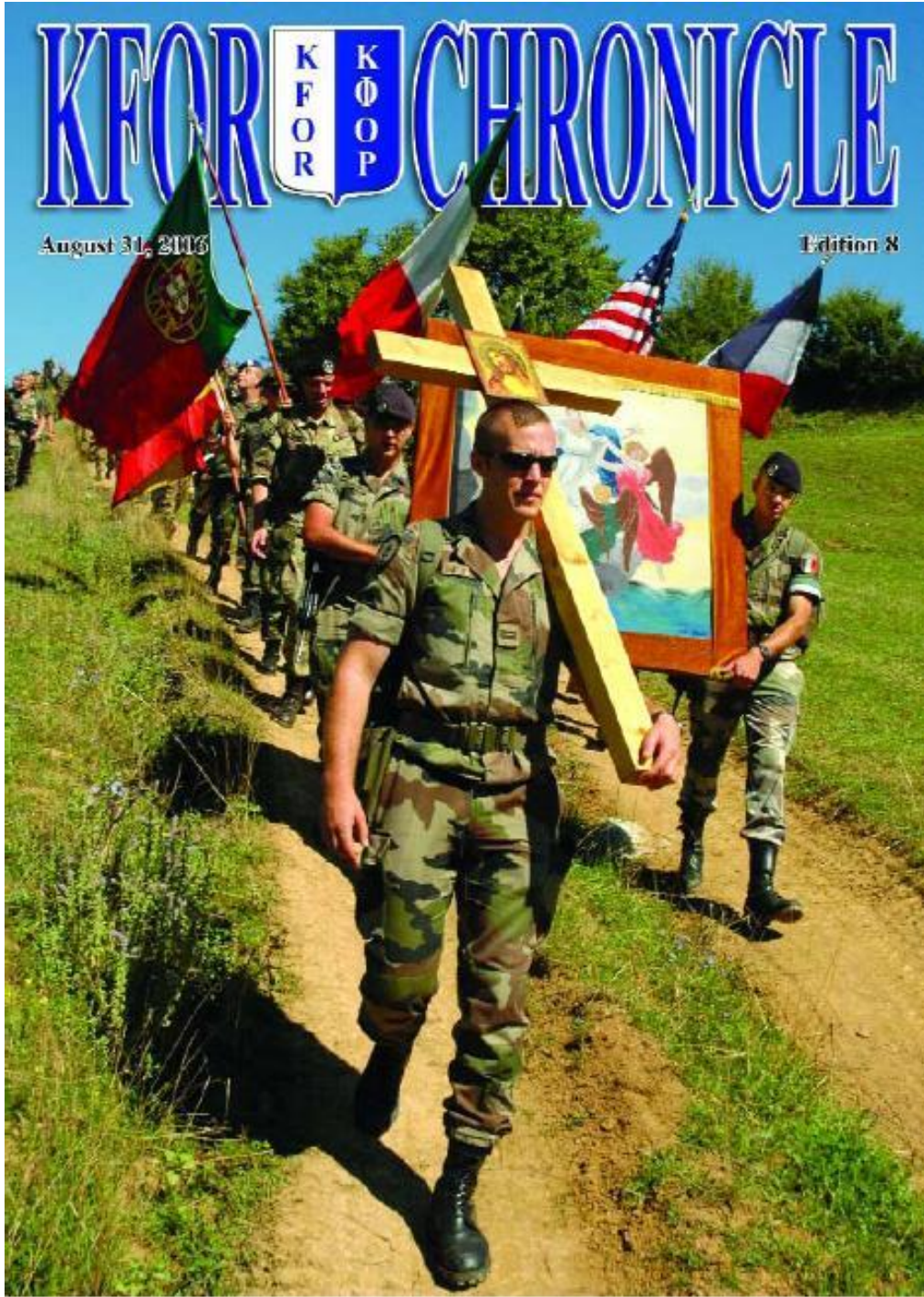
⁶⁷ Vırmiça, Raif, *Osmanlı Mimarî Eserleri I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1999, s. 7

Kosova’da dinî eserler içerisinde Priştine merkez, Prizren ve Gilan medreseleri olmak üzere alan üç medrese vardır. Priştine Medresesi 1951, Prizren Medresesi 1993’te, Gilan Medresesi ise 1994’te açılmıştır. Ayrıca 1997 yılında Priştine ve Prizren’de Kız Medrese bölümü açılmıştır. Şimdi ise, Prizren’de Kız ve Erkek medresesi inşa edilmektedir. Bu medreselerde dinî ilimlerden; Kur’an, tefsir, hadis, akaid (kelam), fıkıh, ahlak, usul-i fıkıh, İslâm tarihi, imamet, din felsefesi; sosyal bilimlerden felsefe, sosyoloji, psikoloji, mantık, pedagoji, beden eğitim; nazari ilimlerden fizik, kimya, matematik, bilgisayar gibi 25 ders okutulmaktadır. Kosova’nın başkenti olan Priştine’de 1992 yılında açılan bir İlahiyat Fakültesi bulunmaktadır. Ayrıca 2005 yılında Yakova şehrinde hafızlık okulu açılmıştır. Medreselerde ve İlahiyat Fakültesinde ders okutan hocalar Arap ülkelerinde, Bosna-Hersekte ve Türkiye gibi İslâm ülkelerinde eğitim almış ve oraya hizmet etmek için dönmüşlerdir. Bunların dışında Kosova’da bulunan diğer dinî teşkilatlarda da Kur’an ve din eğitimi verilmektedir⁶⁸. (Devam edecek)

Kosova’nın Müslüman kimliğini yok etmeye yönelik saldırıda Müslüman camiler de Sırp askeri ve paramiliter kuvvetlerinin hedefleri arasındaydı.

⁶⁸ Ternava, Naim; Bajçinca, İsa, *Medreseja e Mesme ‘Alaud-din’*, Shtypi Koha yay. Prishtinë, 2002, s. 3-5

Kosova nereye gidecek ?

www.muslimanarnavutluk.com

"Müslüman Arnavutluk'un Haftalık Bülteni Muştı" hiçbir ticari gaye gütmeyiz ve sadece elektronik ortamda yayımlanır. Yayımlanan yazıların müellifleri tarafından saklı tutulan hakları dikkate alınmak kaydıyla yazı ve sair materyal iktibas edilebilir.